

6. Swanson Charles R., Chamelin Neil C. and Territo Leonard. Criminal Investigation. – Boston : McGraw Hill, 2000. – 800 с.

7. Грібов М. Л. Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Бюлетень міністерства юстиції України. 2014. № 9. С. 152–158.

8. Князев С., Чернявський С., Грібов М. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 20 (2). С. 8–0. DOI: <https://doi.org/10.33270/04202002.8>.

Симчук Анатолій Степанович,
старший викладач кафедри кримінального
процесу Національної академії внутрішніх
справ

ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Неповнолітні особи, які потрапили у сферу кримінального процесу, у силу своїх вікових особливостей потребують посилення своєї правової захищеності, застосування до них особливих правил під час провадження й створення для них додаткових процесуальних гарантій. Однією з форм правового захисту є подвійне представництво інтересів неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні – його законним представником і захисником (адвокатом).

Щодо представництва у кримінальному судочинстві, у тому числі і такого його різновиду як законне представництво, то його можна розглядати як міжгалузевий інститут. Зміст відносин, що його утворюють, стосується діяльності представника, уповноваженого в силу закону або договору на реалізацію та охорону прав і законних інтересів особи, яку він представляє, та на надання такій особі допомоги у реалізації її процесуальної функції та її суб'єктивних прав [1, с. 7–8; 2, с. 6–7; 3, с. 108]. Підтримуючи висловлену позицію, відмітимо, що можливість участі представника потерпілого або підозрюваного у кримінальному провадженні, слід розглядати як процесуальну гарантію їх прав. Тому наголосимо на важливості для забезпечення прав неповнолітніх підозрюваного, обвинуваченого належного законодавчого закріплення участі їх законного представника, підстав та порядку залучення, змісту його прав та обов'язків.

У ч. 1 ст. 488 КПК України зазначено, у разі якщо підозрюваний чи обвинувачений є неповнолітнім, разом із ним до кримінального провадження залучається його батьки або інші законні представники. Згідно з ч. 2 ст. 44 КПК України як законні представники неповнолітнього обвинуваченого можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни, піклувальники особи,

інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній [4].

Участь законного представника неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні зумовлена двома обставинами: неповнотою процесуальної дієздатності неповнолітнього та відповідальністю за виховання й поведінку неповнолітнього законними представниками (батьки, опікуни, піклувальники) [5, с. 86]. Крім того, КПК України передбачає, що законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим неповнолітнім і не може бути доручена представнику. Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього вони зобов'язані використовувати всі не заборонені законом засоби та способи з метою захисту законних інтересів неповнолітнього, якого вони представляють, а саме: з'являтися за викликом слідчого, дізнавача, прокурора (ст. 135, 489 КПК України); брати участь у допиті малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226, 490, 491 КПК України) та в разі проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 227 КПК України).

Суд, слідчий суддя, прокурор, слідчий вправі допустити як законних представників одного або обох батьків неповнолітнього, а у разі їх відсутності, залучити до участі у провадженні опікунів і піклувальників, інших повнолітніх близьких родичів чи членів сім'ї, а також представників органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній. Особи, які не є батьками неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, можуть залучатись як законні представники і у випадках, коли участь у провадженні батьків може завдати шкоди його інтересам. Законний представник користується правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим і не може бути йому доручена (наприклад, право на останнє слово).

У кримінальній процесуальній літературі ще не сформована єдина думка науковців про те, які саме функції виконує законний представник у кримінальному провадженні. Однак, Н. І. Гуковська, А. І. Долгова і Г. М. Міньковський відзначають, що законний представник найчастіше здійснює не одну процесуальну функцію, а їх комплекс. Так, батьки підозрюваного, обвинуваченого і особи які їх замінюють в один і той же час виступають:

- а) як суб'єкти охорони прав і законних інтересів неповнолітніх;
- б) як суб'єкти прав і обов'язків з виховання дітей [6, с. 17.]

Проте, А. С. Ландо зазначає, що дії законного представника не пов'язані з волею обвинуваченого і здійснюються як в його інтересах, так і в інтересах самого представника [7, с. 11–12.]. Крім того, Г. П. Саркисянц стверджує, що законні представники повинні всіляко сприяти захисту прав і законних інтересів неповнолітніх

обвинувачених і разом з тим сприяти повному, всебічному дослідженню обставин у справах про злочини неповнолітніх [8, с. 17].

На відміну від захисника, законні представники захищають інтереси неповнолітнього не через призму виконання професійної діяльності, а насамперед через загальноправову відповідальність за своїх неповнолітніх дітей з урахуванням морально-етичних аспектів виховання. Разом з тим, участь законного представника у кримінальному провадженні не обмежується лише представництвом законних інтересів неповнолітнього, який унаслідок свого недостатнього розвитку, інтелекту, обмеженої процесуальної дієздатності потребує цього, він за своїм процесуальним статусом має право здійснювати захист власних інтересів, які можуть бути порушені під час досудового розслідування та судового розгляду.

Проте інтереси неповнолітнього не завжди збігаються з власними інтересами законного представника, а в деяких випадках його дії завдають шкоди інтересам неповнолітнього. У виняткових випадках, коли участь у кримінальному провадженні законного представника може завдати шкоди інтересам неповнолітнього правопорушника, суд за його клопотанням, клопотанням прокурора чи за власною ініціативою на будь-якому етапі кримінального провадження має право своєю мотивованою ухвалою обмежити участь законного представника у виконанні окремих процесуальних чи судових дій або взагалі усунути його від участі у провадженні і залучити замість нього іншого законного представника (ч. 3 ст. 488 КПК України).

На практиці винятковими визнаються такі випадки: коли законний представник є недієздатним; вчиняє дії, які можуть призвести до несприятливих наслідків для неповнолітнього (наприклад, зловживання своїми обов'язками, здійснення психологічного тиску з метою зміни неповнолітнім своїх показань тощо), вчиняє проти неповнолітнього протиправні дії; є співучасником у вчиненні кримінального правопорушення; дії законного представника стали причиною або сприяли вчиненню неповнолітнім кримінального правопорушення.

Згідно з п.п. 2, 6 ч. 1 ст. 166 Сімейного кодексу України особа, позбавлена батьківських прав: 2) перестає бути законним представником дитини; 6) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною [9]. На нашу думку, це положення має знайти відображення у кримінальному процесуальному законодавстві.

На жаль, КПК України не містить норми про підстави відсторонення законних представників від участі в кримінальному провадженні. Проаналізувавши різні точки зору, вважаємо за необхідне, передбачити випадки відсторонення законного представника неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого від участі у кримінальному провадженні за допомогою включення в КПК України самостійної ст. 78¹ в такій редакції:

«Стаття 78¹. Підстави, для обмеження або усунення законного представника неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого від участі у кримінальному провадженні.

Участь законного представника неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у виконанні окремих процесуальних чи судових дій може бути обмежена або усунено його від участі у кримінальному провадженні із залученням замість нього іншого законного представника слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, судом, якщо він:

- 1) є недієздатним;
- 2) є потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем у цьому ж провадженні;
- 3) позбавлений батьківських прав;
- 4) коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого;
- 5) є співучасником у вчиненні кримінального правопорушення;
- 6) дії законного представника стали причиною або сприяли вчиненню неповнолітнім кримінального правопорушення;
- 7) вчиняє дії, які можуть призвести до несприятливих наслідків для неповнолітнього (зловживає своїми обов'язками, здійснює психологічний тиск з метою зміни неповнолітнім своїх показань тощо), вчиняє проти неповнолітнього противоправні дії».

Крім того, доцільно було б внести зміни до КПК України в частині процедурного закріплення заміни одного законного представника на іншого. Вказані обставини можуть існувати у разі неотримання обов'язків представника щодо відстоювання інтересів учасника провадження. Постанова про залучення законного представника та заміну представника повинна відповідати вимогам та мати документальну підставу залучення до кримінального провадження. Враховуючи викладене, доцільно було б доповнити ч. 4 ст. 44 КПК України таким змістом: «Слідчий, дізнавач, прокурор про заміну законного представника складають постанову, яка повинна містити мотивовану причину заміни, суд – постановляє ухвалу. Постанова про заміну законного представника направляєється новому законному представнику та представнику, відносно кого виникла заміна».

Список використаних джерел

1. Карпенко М. О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Михайло Олегович Карпенко. Х., 2003. 21 с.
2. Пожар В. Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві [Текст] автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Вадим Георгійович Пожар. Одеса, 2010. 22 с.
3. Фоміна Т. Г. Проблемні питання щодо визначення змісту кримінально-процесуальних гарантій прав особи [Текст] / Т. Г. Фоміна. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. 2011. Вип. 1(52). С. 134–139.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 19 лют. 2021 р. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2021. 452 с.

5. Мельникова Э. Б. Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: Учеб. пособие. 2-е изд., испр., доп. М.: Дело. 2001. 272 с. (Сер. «Российское право: теория и практика»).

6. Гуковская Н. И., Долгова А. И., Миньковский Г. М. Расследование и судебное разбирательство дел о преступлениях несовершеннолетних. М.: Юридическая литература, 1974. 208 с.

7. Ланго А. С. Представители несовершеннолетних обвиняемых в советском уголовном процессе. Саратов: Из.-во СГУ, 1977. 133 с.

8. Саркисянц Г. П. Законный представитель несовершеннолетнего обвиняемого в суду. Ташкент: ФАН, 1995. 152 с.

9. Сімейний кодекс України: прийн. 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

Смирнов Максим Іванович,

доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія», кандидат
юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Використанню відеоконференції (далі – ВК) у кримінальному провадженні України, присвячені ст. 232, 336 та 567 КПК. Якщо ст. 567 КПК передбачає впровадження ВК у сферу міжнародної правової допомоги, то ст. 232 та 336 КПК регламентують використання ВК у національному кримінальному провадженні не ускладненому іноземним елементом. Зокрема, КПК дозволяє проведення у режимі ВК наступних дій: допиту осіб, в тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб; пред'явлення для впізнання осіб та речей; проведення процесуальних дій у режимі ВК під час судового провадження.

Відомо, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження. Слід зауважити, що застосування ВК цілком узгоджується із засадами кримінального провадження, а сама ВК використовується для позначення заходу, учасники якого територіально віддалені один від одного, а тому спілкування між ними відбувається з використанням технічних засобів зв'язку, що забезпечують передачу зображення і звуку в режимі реального часу.

Проведення слідчих (розшукових) дій у режимі ВК може застосовуватися за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді або суду